

ДЕФОРМАЦІЇ БІРЖОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Глущенко В. В , д.е.н., професор, Бесєдін Є. І., аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Карабіна

У статті розглянуто деформації біржового механізму. Визначено типи деформацій. Першою формою є фіктивізація біржових операцій. Другою формою деформацій є викривлення участі держави у біржових операціях, що здійснюються за рахунок державних коштів. Третій тип деформацій біржового механізму пов'язаний з надмірним припливом іноземного капіталу у статутний капітал українських бірж. Розроблено шляхи подолання визначених деформацій.

Ключові слова: біржовий механізм, біржі, деформації, фінансовий ринок.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Побудова та розвиток біржового механізму є нагальною потребою сучасної фінансової системи України. Вдосконалення біржового механізму, що впливає на фінансовий ринок, є актуальним для української економіки. Світова фінансова криза поставила перед українським фінансовим ринком складні питання щодо можливості ефективного функціонування основних фінансових інститутів, забезпечення сталого економічного зростання та утримання стабільності грошово-кредитної системи.

Актуальним завданням дослідження сучасного фінансового ринку є розробка комплексу заходів щодо якнайшвидшого подолання кризових явищ у фінансовому секторі та унеможливлення їх проявів у майбутньому, що втілиться у виявленні та усуненні деформацій біржового механізму. На теперішній час основний удар кризи прийняв на себе банківський сектор фінансового ринку як найбільш чутливий механізм усієї фінансової системи. Різке коливання валютного курсу, стрімке падіння курсових цін та обсягів угод на фондовому ринку, загроза втрати ліквідності банківської системи, обмеження повернення депозитних вкладів та заборона на надання кредитів, зростання обсягів зовнішніх запозичень вимагають швидкого та адекватного реагування біржового механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико–методологічні засади функціонування економічних механізмів закладено нобелівськими лауреатами Лео Гурвицем, Роджером Майерсоном та Еріком Маскіним.

Дослідженню особливостей прояву фінансової економіки у пострадянських країнах присвячені наукові праці видатних російських та українських вчених: Ю.М. Осипова [1], О.І. Неклеса [2], В.В.Александрова, Г.В. Задорожного, О.Є. Юрченка [3] та В.В. Глущенка [4].

Вагомий внесок у дослідження сучасного фінансового ринку внесли Т.І. Андрушків [5], І. Білоус [6], О.І. Давидов [7], М.І.Назарчук [8] .

Проте питання виявлення та усунення деформацій біржового механізму, що функціонує у кризовому стані фінансової системи, ще мало досліджено.

Основним завданням, що вирішується у статті є виявлення деформацій сучасного біржового механізму України. Вони полягають у фіктивізації біржових операцій, викривленні державних закупівель, надмірному надходженні іноземного капіталу та розробці пропозицій щодо їх усунення. Також важливим є визначення проявів світової фінансової кризи на українському фінансовому ринку та обґрунтування комплексу запобіжних засад щодо їх зменшення.

Виклад основного матеріалу. Біржовий механізм поєднує у собі два моменти: по-перше, ринкові механізми саморегулювання, по-друге - державне втручання, що мусить обмежувати прояви економічних циклів, формувати конкурентні умови здійснення угод, надавати відповідне нормативно–правове підґрунтя для функціонування біржових інститутів.

Формування та ефективне функціонування ефективного біржового механізму неможливе без гармонійного поєднання обох зазначених вище моментів. Біржовий механізм як інститут сучасного постіндустріального суспільства повинен мати у своїй структурі вбудовану у нього

систему «утримувачів та противаг», що повинні обмежувати негативні прояви як з боку ринкових проявів, так і з боку надмірного втручання держави.

Сучасний біржовий механізм, який функціонує у нашій країні, формується з певними деформаціями, що закладені ще у його підґрунті, тому він нездатний протистояти фінансовій кризі.

Зосередимося на основних видах деформацій сучасного українського біржового механізму, що унеможливають його ефективне функціонування в сучасних умовах. Існують три найголовніших типи деформацій біржового механізму.

Першою формою є фіктивізація біржових операцій. При цьому шляхом заниження ціни біржового товару не сплачуються відповідні платежі до бюджету, а біржовий механізм виступає у якості маскування здійснення зазначених угод. Біржі, що виконують такі операції, на теперішній час складають левову частину у загальній сукупності бірж України.

Другою формою деформацій є викривлення участі держави у біржових операціях, що здійснюються за рахунок державних коштів. При зазначеній деформації формується певний прошарок бірж, що невиправдано збільшують видатки держави, тобто втручаються у бюджетний процес.

Третій тип деформацій біржового механізму пов'язаний з надмірним припливом іноземного капіталу у статутний капітал українських бірж. Формується певний прошарок «іноземних» бірж, що формально є українськими, але контролюються вже іноземцями шляхом суттєвої участі у статутному капіталі та у керівних органах біржового інституту. Розглянемо це більш детально.

Першою формою деформацій, що не дають змоги задіяти ринковим механізмам, є невідповідне правове визначення біржі. Першим законодавчим визначенням біржового інституту був вже не чинний на цей час Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» [9]. У статті 32 зазначеного Закону дається визначення фондової біржі: «Фондова біржа - організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами». Стаття 33 дає основи правового положення функціонування фондової біржі: «Фондова біржа - акціонерне товариство, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу та здійснює свою діяльність відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України, статуту і правил фондової біржі».

Правонаступником Закону України «Про цінні папери та фондову біржу» є Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [10], у якому визначення біржі як інституту взагалі відсутнє: у статті 20 зазначеного закону йдеться про діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку, а у статті 21 вже тлумачаться основи утворення фондової біржі та права її членів. Також відсутнє правове визначення фондової біржі у статті 1, де визначаються основні терміни, що вживаються у зазначеному Законі.

Аналогічна ситуація з правовим визначенням товарної біржі. Товарні біржі діють на основі Закону України «Про товарну біржу» [11], що був прийнятий у 1992 р., останні зміни до цього закону було зроблено у 2003 р. У цьому законі також прихована відсутність чіткого, ясного визначення товарної біржі як професійного посередницького інституту. Статтею 1 Закону України «Про товарну біржу» визначається правове становище товарної біржі, у статті 2 йдеться про основні принципи діяльності товарної біржі – тобто категоріальне визначення біржі теж відсутнє.

Проміжним результатом дослідження є наголошення на факті відсутності законодавчого визначення поняття «біржа» на підставі здійсненого нами аналізу законодавчої бази. На цей час існують суб'єкти господарювання, що мають у своїх юридичних назвах слово «біржа», фактично не маючи ніякого відношення до біржового механізму. Це так звані «нотаріальні» біржі, що на них здійснюються угоди з купівлі–продажу автомобілів, об'єктів нерухомості (квартир), сенс їх існування у зниженні трансакційних витрат при зміні власника предмета торгівлі. Фактично здійснення угоди через «нотаріальну» біржу дає змогу приховати фактичну вартість біржового товару, зводячи її до символічної платні, таким чином у бюджет не надходять відповідні внески до пенсійного фонду, податки та збори. Отже знаходить прояв викривлення біржового механізму у непрозорих схемах щодо формування ціни біржових товарів з метою їх зниження та уникання сплати відповідних платежів у бюджет.

Вплив «нотаріальних» бірж на фінансовий ринок опосередковується бюджетним процесом, шляхом зменшення надходжень у бюджет. Такі операції мають приховані, імпліцитні витрати у формі недонадходження доходів від купівлі–продажу біржових товарів.

Відсутність правового підґрунтя для визначення біржі створює сприятливі умови щодо деформацій самого біржового механізму. Дані таблиці 1 дають змогу проаналізувати динаміку та структуру бірж, що функціонують в Україні протягом 1992-2007 рр.

Таблиця 1

Кількість бірж в Україні за 1992-2007рр.*
(на початок року)

Рік	Всього зареєстровано	Універсальні	Товарні та товарно-сировинні	Агропромислові	Фондові біржі та їх філії	Інші
1992	66	22	22	4	2	10
1995	91	23	24	8	14	22
1996	88	19	25	9	14	21
1997	191	46	54	23	24	44
1998	223	46	75	25	24	53
1999	300	62	111	29	27	71
2000	365	88	146	28	26	77
2001	386	97	157	31	27	74
2002	429	113	176	32	27	81
2003	459	118	201	31	27	82
2004	493	119	227	34	29	84
2005	458	115	244	30	19	50
2006	467	114	258	29	19	47
2007	479	114	272	30	18	45

*Державний комітет статистики України //Офіційний сайт.- Електронний ресурс.-

Заголовок з екрану:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sze/sze_ric/bir/bir_u/kb_u.htm

Графічно дані таблиці 1 можна подати у такий спосіб: (див. рис. 1).

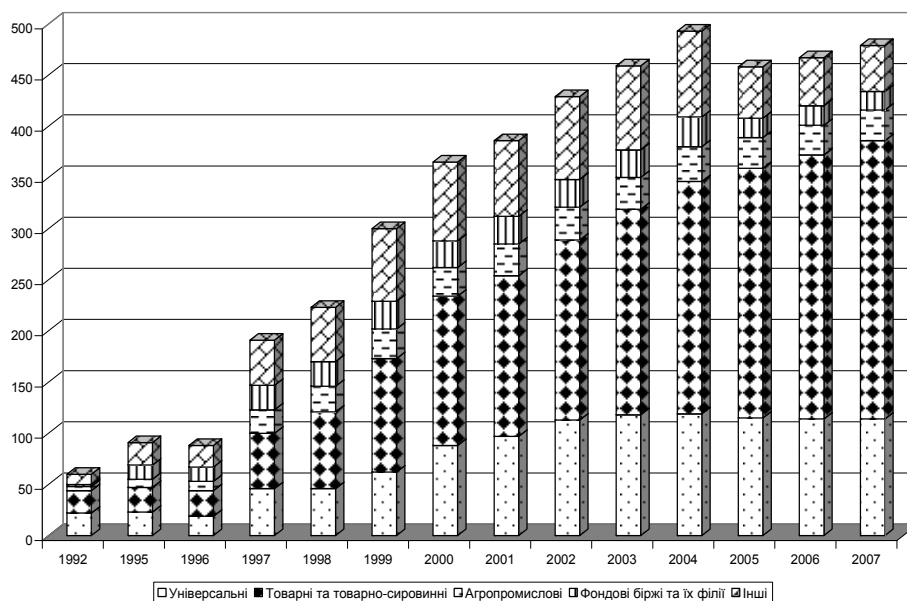

Рис.1. Динаміка кількості бірж та їх структури протягом 1992-2007рр.*

* Побудовано за даними таблиці 1.

З рисунку 1 можна бачити, що найбільш зростає кількість товарно – сировинних бірж: з 22 у 1992 р. до 272 у 2007 р. – тобто майже у 12,36 раза. Фондові біржі та їх філії зростають з 2 у 1997 р. до 18 у 2007 р. – у 9 разів, проте слід зазначити, що у наведених даних не відокремлюється кількість філій, фондових бірж. Найбільша кількість фондових бірж разом з філіями (29) зафіксована у 2004 р. Кількість агропромислових бірж також зростає з 4 до 30 протягом відповідного періоду, тобто майже у 7,5 раза. Значними є обсяги зростання універсальних бірж - з 22 до 114 за період, що аналізується, майже у 5,18 раза. Інші біржі зростають з 10 на початку досліджуваного періоду до 45 на прикінці. Загальна кількість зареєстрованих бірж зростає протягом десятиріччя з 66 у 1997 р. до 479 у 2007 р.

Таким чином, загальна кількість бірж постійно зростає, але просте кількісне зростання бірж не є доказом якісного розвитку біржового механізму.

Проаналізуємо структуру укладених угод на біржах протягом певного проміжку часу. Дані подані у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура укладених угод на біржах за видами товарів (послуг)* (млн грн.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Всього	544,0	1149,4	7182,1	13517,0	6043,1	3544,9	8211,5	9519,8	12742,2	15673,8	18962,1	24406,0
Метал і металопродукція	0,5	0,9	8,4	0,2	71,6	4,9	5,4	17,5	6,9	135,8	116,4	5,6
Кольорові метали	0,1	0,2	-	-	-	0,3	5,6	0,5	31,5	0,1	0,0	5,0
Транспортні засоби	41,0	125,1	126,3	134,7	109,9	193,4	368,2	311,2	479,7	359,4	319,9	392,8
Машини сільсько-господарські	19,4	38,5	94,4
Верстати	6,0	9,3	18,4
Обчислювальна техніка і оргтехніка	0,2	0,5	0,9	0,9	0,9	8,6	2,8	3,9	5,5	2,0	0,2	0,4
Ліс і лісоматеріали	0,3	0,1	0,2	0,0	0,1	0,7	0,3	0,4	0,4	3,0	35,7	27,7
Папір	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-	0,1	0,1
Будівельні матеріали	0,1	0,7	0,0	0,0	0,0	3,6	1,0	0,6	0,4
Кабельна продукція	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0	-	0,0	0,2	0,0
Паливо	2,8	48,3	23,3	5,0	37,0	290,6	334,1	1938,2	2655,0	2301,2	2517,9	8479,2
вугілля	1,7	45,9	19,7	4,7	26,0	1,5	3,2	77,5	37,8	9,1	0,0	24,0
Бензин	0,5	1,2	0,2	0,1	8,2	0,5	2,6	0,6	4,9	52,8	395,1	0,6
Нафта	2,7	5,1	1578,3	2221,2	1954,1	1329,1	7183,5
Непродовольчі товари	0,7	0,7	0,4	0,3	7,0	2,6	1,0	1,2	31,7	40,1	6,5	1,3
Сільськогосподарська продукція	220,8	312,7	42,2	83,8	54,5	989,7	4005,4	6526,1	8477,5	9098,4	10568,2	11905,2
Продукти харчування	5,3	5,5	42,0	4,8	15,4	62,8	73,3	39,6	191,9	376,3	416,1	754,3
Хімічна продукція	0,0	0,0	-	-	0,3	124,9	27,6	6,5	2,5	0,7	0,9	9,0
Цінні папери	5,5	33,5	25,0	195,8	932,1	1382,9	2951,8	249,3	350,5	2394,9	1937,3	1092,7
Послуги	0,3	4,9	56,3	3,0	18,0	28,9	52,9	94,6	21,3	67,8	65,7	55,3
Нерухомість	257,5	600,6	843,3	1245,9	792,2	380,9	294,6	221,4	208,7	255,5	694,5	457,6
Земельні ділянки	0,1	0,1	1,0	3,4	2,3	0,3	0,5	0,3	10,3	4,0	9,4	8,1
Кредитні ресурси	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1	-	-
Валюта (у перерахунку на гривні)	-	-	5993,2	11826,3	3984,4	0,3	-	-	-
Інші види	7,8	15,5	19,5	10,8	17,4	69,5	87,0	108,2	268,3	608,8	2225,6	300,3

* Державний комітет статистики України // Офіційний сайт.- Електронний ресурс.-

Заголовок з екрану: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sze/sze_ric/bir/bir_u/suu_u.htm

Дані таблиці 2 свідчать, що на біржах досить багато товарів, що не є традиційно біржовими, угоди з такими товарами можна було укласти за допомогою інших посередників, накшталт, нотаріусів, комерційних договорів без посередників.

Зазначимо, що цінні папери, кредитні ресурси та валютні цінності займають невелику питому вагу у загальному обсягу укладених угод.

Поточна динаміка структури укладених біржових угод подана у таблиці 3.

Таблиця 3

Структура укладених угод на біржах за видами товарів (послуг)*

(млн грн.)

	2007р.	I квартал 2008р.
Усього	28092,9	6702,8
Метал і металопродукція	8,7	0,5
Кольорові метали	0,0	-
Транспортні засоби	452,8	90,8
Сільськогосподарські машини	115,5	-
Верстати	10,4	-
Обчислювальна техніка і оргтехніка	0,4	-
Ліс і лісоматеріали	701,8	231,1
Паливо	9343,4	2991,8
вугілля	0,4	155,8
бензин	7,2	0,0
нафта	7884,8	2360,0
Непродовольчі товари	5,5	1,6
Сільськогосподарська продукція	9596,8	2229,3
Продукти харчування	1228,5	219,6
Хімічна продукція	0,3	0,0
Цінні папери	2032,9	525,6
Послуги	42,1	-
Нерухомість	343,0	146,0
Земельні ділянки	1025,2	7,2
Інші види	3185,6	259,3

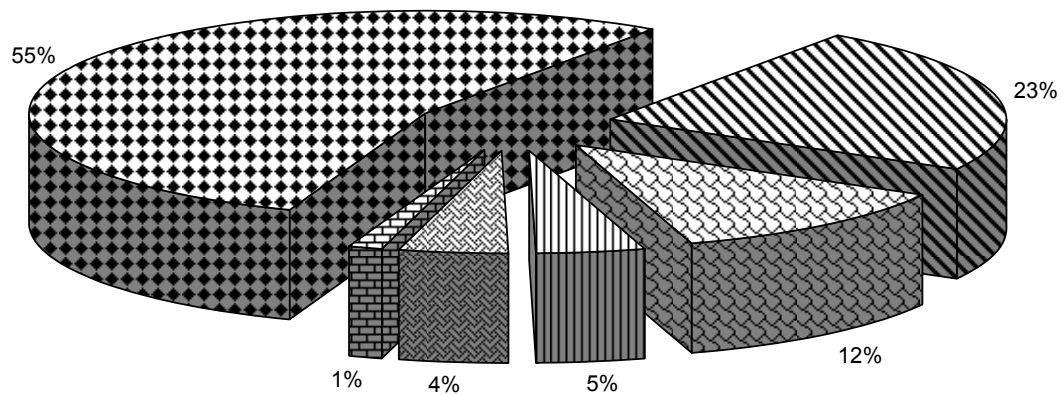
* Державний комітет статистики України // Офіційний сайт.- Електронний ресурс.- Заголовок з екрану: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/sze/suu/suu_u/dbu08_u.htm

Аналіз поточних тенденцій укладених біржових угод за даними таблиці 3 дає змогу зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду з 1995 р. до першого кварталу 2008 р. визначалася тенденція більшої кількості угод з товарно-сировинними та матеріальними цінностями, а не з фінансовими цінностями. Показники першого кварталу 2008, потребують більш детального дослідження, оскільки відсутність даних на перший квартал не є обґрунтованим доказом відсутності тенденції щодо здійснення відповідних угод.

На рис. 2 наочно подана структура укладених угод за товарними групами на біржах України за 9 місяців 2008 р.

Зазначимо, що найбільшу питому вагу в структурі укладених угод на біржах становлять продукти харчування: продукти рослинництва – 55% та тваринництва – 12%, загалом - 67%. Висока питома вага угод з паливом – 23%, цінні папери займають передостаннє місце – 4% від загального обсягу угод: після угод, віднесених до категорії «інші», але перед угодами з лісоматеріалами, що посідають останнє місце – 1%.

Результатом проведеного дослідження структури біржових угод та кількості видів бірж є висновок, що в сучасних умовах України біржовий механізм має якості не фондового, а товарно-сировинного.

продукція рослинництва
 паливо
 продукція тваринництва
 інші
 цінні папери
 лісоматеріали

Рис.2. Структура укладених угод за товарними групами на біржах України.*

* Про діяльність бірж України за 9 місяців 2008 року//Експрес – випуск Державного комітету статистики України, 21.11.2008 р. - № 277.

Другою формою деформацій біржового механізму є функціонування «боргових» бірж, що при своєму заснуванні мусили перерозподіляти надання державних гарантій при кредитуванні суб'єктів господарювання. Такі біржі з часом перетворилися на корупційні схеми, що фактично торгували державними гарантіями. До «боргових» бірж більшою мірою належать біржі, що повинні були на біржових умовах надавати техніку виробникам сільськогосподарської продукції. Їх шкідливий вплив виявляється у зростанні внутрішнього та зовнішнього гарантованого боргу, тобто в обтяженні держави фінансовими витратами.

Міністерство фінансів України проводить аналіз підприємств – позичальників, що отримали іноземні експортні кредити та понад три роки не повертають кошти.

Наводимо цей перелік у повному обсязі, для того, щоб довести факт існування боргових бірж та визначити матеріальну шкоду бюджету.

Як можна бачити з таблиці 4, з 62 підприємств–боржників 23 агробіржі заборгували державі 61237611,52 USD. Більшість підприємств тією чи іншою мірою пов'язані з сільським господарством. Одним з чинників такого становища є право створювати аграрні біржі, що отримало Міністерство аграрної політики. Також плани щодо створення «своїх» бірж мають: Міністерство вугільної промисловості, Міністерство палива та енергетики, Державний комітет України з Державного матеріального резерву, Міністерство аграрної політики України (зернові біржі).

Таблиця 4

Перелік підприємств – позичальників, що отримали іноземні експортні кредити, залучені державою, або під державні гарантії, і мають прострочену заборгованість перед державним бюджетом більше трьох років (01.03.2005 – 01.03.2008) (на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 02.04.2008 №299)*

№ п/п	Позичальник	Валюта	Сума заборгованості
1	АТ "Сілул"	EUR	18 258 011,09
2	АТ "Чексіл"	EUR	7 567 980,78
3	АХК "Укрнафтопродукт"	USD	17 041 897,23
4	Агрофірма "Зоря"	EUR	6 104 049,59
5	Агрофірма "Славутич"	EUR	637 813,43
6	Асоціація "Земля і люди"	USD	54 907 345,67
7	ВАТ "Агромашсервіскомплект" (Житомирська облдержадміністрація)	EUR	3 990 620,06
8	ВАТ "ЗАЛК"	USD	78 341 785,13
9	ВАТ "Луганський облагротехсервіс" (Луганська облгродержадміністрація)	EUR	2 289 714,82
10	ВАТ "Львівгазреммашпостач"	EUR	3 470 193,00
11	ВАТ "Макіївський металургійний комбінат"	EUR	133 129 804,64
12	ВАТ "Оріана"	EUR	162 491 880,62
13	ВАТ "Сумиоблагротехсервіс", Інженерно-технічний центр "Сумиоблаго-техсервіс", Міжрайонний торговий будинок "Агротехсервіс", Інженерно-технічний центр "Сумиагротранс" (Сумська облдержадміністрація)	EUR	3 061 325,18
14	ВАТ "Текстерно"	USD	1 530 627,85
15	ВАТ "Украгротех"	EUR	87 918,73
16	ВАТ "Харківський тракторний завод"	EUR	16 048 822,68
17	ВАТ "Херсонський бавовняний комбінат"	USD	2 299 042,14
18	ВНО "Укрптахопром"	USD	12 677 688,88
19	ДП "Агентство з реструктуризації заборгованості підприємств агропромислового комплексу"	USD	43 506 527,40
20	ДАК "Хліб України"	USD	14 601 338,87
21	Державна служба лікарських засобів і виробів медичного призначення	EUR	29 438 487,11
22	КПДТФ "Дніпрянка"	EUR	2 840 533,76
23	Концерн "Південриба"; АТ "Південриббуд"	EUR	6 946 540,91
24	Концерн "Украгротехсервіс"	EUR	229 423 071,59
25	Концерн "Украгротехсервіс"	USD	102 055 362,55
26	Корпорація "Украгропромбінж"	USD	151 322 640,06
27	Лізингодавці отриманої сільськогосподарської техніки (Південмаш) ТОВ "Харківська регіональна лізингова компанія"	UAH	796 821,60
28	Лізингодавці отриманої сільськогосподарської техніки (Південмаш) ВАТ "Кіцманське РТП"	UAH	308 113,33
29	Лізингодавці отриманої сільськогосподарської техніки (ХТЗ) ТОВ "Харківська регіональна лізингова компанія"	UAH	1 793 340,43
30	ЛПО "Прикарпатліс", ХК "Прикарпатліс", ВАТ "Прикарпатський меблевий комбінат", ВАТ "Івано-Франківська меблева фабрика"	EUR	1 356 071,67
31	ЛС "Надвірна"	EUR	4 879 128,66
32	НВДАФ "Наукова"	EUR	1 041 637,81
33	Національна телекомпанія України	JPY	137 933 648,40
34	СП "Дако", ВСП Агрофірма "Вікторія" СУФП "Дако", ВСП Агрофірма "Уманська МТС" СУФП "Дако", ВСП Агрофірма "Вереміївська машино-технологічна станція" СУФП "Дако", ВСП Агрофірма "Лівобережна" СУФП "Дако", ВСП Агрофірма "Світанок" СУФП "Дако"	EUR	8 862 074,48

35	СП "Укрінтерцукор"	EUR	35 956 015,65
36	ТОВ "Кріогенні технології"	EUR	9 203 253,87
37	УЗТФ "Біомед"	EUR	96 254 091,50
38	УО "Укрфармація"	EUR	19 405 179,41
39	Украгробіржа (АТЗТ "Енергоресурс")	USD	604 237,06
40	Украгробіржа (БАТ "Іванівське РТП")	USD	301 054,42
41	Украгробіржа (БАТ "Шампань України")	USD	115 137,57
42	Украгробіржа (БАТ Кам'янське під-во "Агрохім")	USD	283 953,07
43	Украгробіржа (БАТ ЧРО "Агропроммеханізація")	USD	393 332,47
44	Украгробіржа (ПП "Югторг-М")	USD	360 035,00
45	Украгробіржа (СВК "Криничне")	USD	33 014,61
46	Украгробіржа (СГ "Славутич")	USD	101 112,25
47	Украгробіржа (СП ТОВ "Вольвіна")	USD	546 852,89
48	Украгробіржа (СПП Агрофірма "Люди́ла")	USD	221 054,69
49	Украгробіржа (СТОВ "Писарівка")	USD	105 796,83
50	Украгробіржа (ТОВ "Агростар")	USD	172 831,38
51	Украгробіржа (ТОВ "Агрофірма "Мир-Сем і К")	USD	205 800,15
52	Украгробіржа (ТОВ "Арсенал-Агро")	USD	90 971,75
53	Украгробіржа (ТОВ "Верховина")	USD	1 719,65
54	Украгробіржа (ТОВ "Ельвіра-2000")	USD	1 076 770,89
55	Украгробіржа (ТОВ "Жовтнева МТС")	USD	911 349,54
56	Украгробіржа (ТОВ "Українські нафтові інвестиції")	USD	170 818,32
57	Украгробіржа (ТОВ "Царекстянтинівська МТС")	USD	744 126,58
58	Украгробіржа (ТОВ "Чаплинське")	USD	46 472,15
59	Украгробіржа (ТОВ "Юрчиха")	USD	139 907,24
60	Украгробіржа (ТОВ Агрофірма "Нібас")	USD	598 240,21
61	Украгробіржа	USD	53 909 923,02
62	Украгробіржа (Агрофірма "Росія") з 16.03.2007 додаткова угода №28000-04/147-1	USD	103 099,78
63	ХК "Реле та автоматика"	EUR	37 170 367,94

*Міністерство фінансів України//Офіційний сайт.- Електронний ресурс.- Заголовок з екрану: <http://www.minfin.gov.ua/document/112042/Perelik.pdf>

Б.Л. Беренштейн – генеральний директор Союзу аграрних бірж України зазначає: «У 1992 році була створена «Украгропромбіржа», більшість засновників – державні структури. «Украгропромбіржа» виконувала не властиві для товарної біржі функції: виставкова діяльність; імпорт 1000 комбайнів «JOHN DEER». Кредит на закупівлю комбайнів було надано під державну гарантію. В даний час не повернено в бюджет більше ніж 150 млн. дол.»[12]. Також Б.Л. Беренштейн наводить дані про корумповане злиття бірж з державними структурами: ДП «Аграрна біржа» - засновник Кабінет Міністрів України в лиці Аграрного Фонду України – заборгованість по заробітній платні понад 1,0 млн. грн. Піддано аналізу декілька угод ДП «Аграрна біржа»: 08. грудня 2006 року вартість товару з ПДВ 14 250 000,00 грн., брокерська винагорода з ПДВ -835 750,00 грн., тобто понад 17% у сумі контракту складає тільки брокерська винагорода, а ще є реєстраційний збір у сумі 14 250,00 грн. сутність угоди – закупка цукру-піску у Державний продовольчий резерв України; 09 грудня 2006 року також закупка цукру у держрезерв- вартість угоди з ПДВ 28 500 00,00грн., брокерська винагорода – 1 500000,00грн, реєстраційний збір (з ПДВ)28 500,00 грн., сумарні трансакційні витрати 1 528 500грн.

Фактично деформований біржовий механізм викривляє сутність ринкової конкуренції, потураючи формуванню корупційних державно-бізнесових структур, що обкрадає державу, збільшуючи державний борг, прикриваючи ослаблення продовольчої безпеки держави.

Третя форма деформації пов'язана з припливом іноземного капіталу у біржові інституції України. На теперішній час російські інвестори вже придбали контрольний пакет Донецької фондової біржі, що одним з своїх уставних завдань проголосила сприяння приватизаційним процесам на регіональному рівні. Також відбувається злиття найбільшого торговельного майданчика ПФТС з Варшавською фондовою біржею. На біржі ПФТС також відбуваються аукціони Фонду державного майна України з приводу продажі приватизаційних пакетів цінних паперів.

На відміну від перших двох категорій бірж іноземний капітал обирає не аутсайдерів, а лідерів біржової справи нашої країни. Іноземні інвестори, вкладаючи кошти, поступово змінюють чинне законодавство, вимагаючи уряд йти шляхом лібералізації та фритредерства. Прибутки від біржової діяльності йдуть за кордон. Сутність такого викривлення полягає у деформації конкурентних умов та наданні преференцій іноземним інвесторам при продажі пакетів акцій стратегічних підприємств. Переповнений іноземним капіталом біржовий механізм може пасивно сприяти ворожим злиттям та поглинанням, тобто рейдерським захопленням стратегічних підприємств України.

Як демонструє досвід банківської системи, що його було набуто під час кризи, іноземний капітал за будь-яких умов захищає свої інтереси, при цьому нехтуються ділові очікування вітчизняного реального сектора та капіталу.

Сучасний біржовий механізм в умовах суспільства постіндустріального типу відчуває тиск з боку глобалізації. Формується параінформаційний простір в умовах глобального фінансового світу. Біржовий механізм не потребує зайвого стимулювання з боку іноземного капіталу: і так він є гіперчутливим до світових тенденцій сучасного міжнародного фінансового ринку.

У сучасній економічній системі України чітко визначена фінансова домінанта. Процеси, що виводять на перший план фіктивний капітал, у глобальному масштабі формують знеособлений фінансовий потік, що відтворює себе у безлічі фіктивних форм. Тому державне регулювання фінансової системи повинно спрямувати свої зусилля на обмеження припливу іноземного капіталу у біржові інститути.

Біржовий механізм, що побудовано за п'ятнадцять років незалежності України, чітко визначає недовіру до майбутнього: він живе тільки сьогоднішнім, про що свідчить відсутність ф'ючерсних угод на переважній більшості бірж. На фондових майданчиках вони відсутні зовсім, проте перші місця за обсягами угод займають боргові папери - це передчуття інфляції. Велика питома вага приватизаційних паперів у сукупному обсязі торгів свідчить про перерозподіл національного багатства, що було надбане у минулі часи, а в наш час за допомогою біржового механізму передається у приватні руки.

Процеси універсалізації діяльності бірж, що є природними для усіх країн з ринковою економікою, у нашій країні приховують перетворення її на сировинний придаток розвинених країн. Це перетворення здійснюється за допомогою біржового механізму, що шляхом купівлі-продажу пакетів цінних паперів перерозподіляє права власності на стратегічні підприємства.

Економічна система України загалом та її біржовий механізм на сучасному етапі ще не перетворилися на інститути побудови соціально-орієнтованого суспільства, наявність відповідної інфраструктури не є автоматичною запорукою «людяного» обличчя біржового механізму – це невід'ємний елемент функціонування сучасних фінансово-кредитних технологій у параінформаційному просторі.

Глобальна фінансова криза гостро поставила питання про співвідношення банківського та фондових секторів фінансової системи.

Теперішня фінансова криза істотно зачепила Україну, оскільки комерційні банки отримували дешеві позичкові ресурси з-за кордону. Але її наслідки могли б стати ще більше катастрофічними та руйнівними, якби в активах комерційних банків накопичувалося так зване «токсичне сміття» - боргові деривативи іноземних банків. Нерозвиненість біржового механізму врятувала Україну від загального дефолту, подібного до ісландського. Крім подолання наслідків кризи, що полягає у «ручному» керуванні банківською системою, проведенні заходів, зазначених постановою НБУ №319 від 11.10. 2008 року та законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №639 – VI від 31.10.2008 року, необхідно вирішувати

стратегічну проблему унеможливлення переливу іноземного капіталу. Назріла нагальна проблема не тільки фіксувати зростання іноземного капіталу, а й визначати юридичних, фізичних та афілійованих до них осіб, що мають істотну участь у фінансових інституціях, при виявленні іноземного походження їх капіталів обмежувати участь зазначених осіб у керуванні фінансовими установами та у складі акціонерів.

Глобальне посилення фінансової домінанти, що має прояв у надмірній ліквідності міжнародного капіталу, набуло форми «дешевих» кредитів, безконтрольного випуску та обігу боргових зобов'язань, формування на їх підґрунті ринку похідних боргових інструментів – деривативів другого та третього рівнів.

Стратегічні загрози надмірної ліквідності неможливо усунути, якщо, біржовий механізм, який має своєчасно реагувати на прояви кризових явищ, формується деформованим, орієнтованим на задоволення потреб іноземних інвесторів, підлеглим глобальним коливанням.

Побудова біржового механізму, що здатний захистити економіку країни від руйнівних проявів глобальних світових криз, стає нагальною стратегічною потребою української фінансової системи.

Висновки та пропозиції:

1. Сучасний характер біржового механізму України має чіткі ознаки товарно – сировинного, а не фінансово-фондового. При цьому лівова частина угод укладається з матеріально-сировинними ресурсами, наслідком цього є розвиток саме товарно-сировинних та аграрних бірж.

2. Потребують визначення та закріплення у законодавчих нормах терміни «біржова діяльність» та «біржовий товар» з метою унеможливлення проведення торгових операцій без відрахування належних платежів до держбюджету.

3. Сучасний стан аграрних бірж України дає змогу зробити висновок про їх недосконалий розвиток та певні викривлення. Підґрунтям цього стає участь державних структур при заснуванні таких бірж та надання державних гарантій при здійсненні біржових операцій. З метою усунення визначених деформацій, необхідно проводити постійний моніторинг участі державних структур у керівних органах біржових інститутів та піддавати аудиту ефективності укладені угоди, однією з сторін яких є держава, фахівцями Державної Рахункової палати України.

4. Незважаючи на загальносвітову тенденцію біржового механізму до універсалізації, український біржовий механізм потребує сепаратизації, що дасть змогу чітко розмежувати товарні, фондові, аграрні та валютні біржі та контролювати якість угод, що укладаються на них. Ця пропозиція унеможливить здійснення псевдобіржових операцій, що здійснюються з порушенням ринкових механізмів.

5. Держава повинна контролювати процеси злиття та поглинання біржових інститутів, особливо з боку припливу іноземного капіталу. При загрозі злиття або поглинання біржових структур іноземними інвесторами держава повинна обмежити їх внесок міноритарним пакетом, що не дасть змоги впроваджувати рішення на користь іноземців або блокувати рішення на користь вітчизняних інвесторів. Також потребує підсиленої уваги контроль істотної участі у біржових інститутах, з метою недопущення контролю над однією чи декількома біржами фінансово-промисловими групами. У зв'язку з цим необхідно проводити цілеспрямовану роботу з метою унеможливлення контролю над біржовими інститутами шляхом розпорошення пакетів їх цінних паперів та обмеження кількості пакетів у одного інвестора, споріднених йому бізнесових структур, організацій з істотною участю та афілійованих інвесторам осіб.

Література:

1. Осипов Ю.М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики/Ю.М. Осипов // Философия хозяйства. – 2000. – № 2. – С. 14.
2. Неклеса А. Финансовый мир: реальные следствия виртуальных стратегий/А. Неклеса // Философия хозяйства. – 1999. – № 2. – С. 52-60.
3. Александров В.В. Фінансово-кредитна система як фактор економічної безпеки транзитивного суспільства / В.В. Александров, Г.В. Задорожний, О.Є. Юрченко. – Х.:ХНУ імені Каразіна, 2003. – 235 с.

4. Глущенко В.В. Финансовые предпосылки институционального развития экономики Украины/В.В. Глущенко // Матер. наук. симпозиуму. Інституційна архітектура та механізми економічного розвитку: – Х.: ХНУ імені Каразіна, 2005. – С. 99–103.
5. Андрушків Т.І. Роль банків у розвитку фінансового ринку України: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.04.01. «Фінанси, грошовий обіг і кредит»/Е.І. Андрушків – К., 2001. – 20с.
6. Білоус І. Боргове фінансування на ринку корпоративних облігацій України/І. Білоус // Світ фінансів. – 2007. – №1(10). – С.129– 134.
7. Давидов О.І. Фондовий ринок як система фінансового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання/О.І.Давидов// Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання; відпов. ред. В.В Глущенко. – Х.: ХНУ імені Каразіна, 2007. – 358 с.
8. Назарчук М.І. Стратегія розвитку фондових бірж у системі реформування економіки України: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук. спец.08.02.03. «Організація управління, планування і регулювання економікою»/М.І. Назарчук. – Д., 2003.– 23с.
9. «Про цінні папери та фондову біржу» Закон України // [Електронний ресурс]/-Заголовок з екрану: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1201-12>
10. «Про цінні папери та фондовий ринок» Закон України // [Електронний ресурс].- Заголовок з екрану: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=3480-15>
11. «Про товарну біржу» Закон України // [Електронний ресурс].- Заголовок з екрану: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1956-12>
12. Офіційний сайт союзу аграрних бірж України// [Електронний ресурс].- Заголовок з екрану: <http://www.sabu.org.ua/>

Аннотация

ДЕФОРМАЦИИ БИРЖЕВОГО МЕХАНИЗМА И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Глущенко В.В., д.е.н., профессор, Беседин Е.И., аспирант
Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

В статье рассмотрены деформации биржевого механизма. Определены типы деформаций. Первой формой является фиктивизация биржевых операций. Второй формой деформаций является искажение участия государства в биржевых операциях, осуществляющихся за счет государственных средств. Третий тип деформаций биржевого механизма связан с избыточным притоком иностранного капитала в уставный капитал украинских бирж. Разработаны пути преодоления указанных деформаций.

Ключевые слова: биржевой механизм, биржи, деформации, финансовый рынок.

Summary

DEFORMATIONS OF STOCK EXCHANGE MECHANISM AND WAYS TO OVERCOME IT

Glushchenko V.V., DPhil, professor, Besedin Y.I., Post-graduate student
V. N. Karazin Kharkov National University

In the article, deformations of exchange mechanism are considered. The types of deformations are determined. The first form is represented by conducting fictitious exchange operations. The second form of deformations is distortion of participation of the state in exchange operations carried out at the expense of public funds. The third type of deformations of the exchange mechanism is related to the surplus inflow of foreign capital in the chartered capital of Ukrainian exchanges. Ways of overcoming of the stated deformations are developed.

Keywords: exchange mechanism, exchanges, deformations, financial market.